

EXLIBRIS

(temat pracy semestralnej z PODSTAW GRAFIKI WARSZTATOWEJ)

Exlibris (z łaciny: *ex libris* = z *książek*) to graficzny znak własności, zawierający imię i nazwisko (lub inną formę identyfikacji) albo nazwę instytucji właściciela książki. Exlibris jest wklejany lub wdrukowywany na wklejce (wewnętrznej stronie okładki).

Exlibris jest zazwyczaj ozdobny i ma bogatą warstwę plastyczną. Jest wyrazem szacunku dla książki, słowa pisanego i druku. Podkreśla wysokie potrzeby i oczekiwania kulturalne właściciela. Zaprojektowany jest pod konkretną osobę – często odwołuje się do jej zainteresowań, pasji i wartości. Tworzony jest zazwyczaj w jednej z technik grafiki warsztatowej (np. drzeworyt, linoryt). Podnosi wartość egzemplarza książki, w którym jest umieszczony. Od XX wieku tworzy się także ekslibrisy czysto artystyczne – nieprzeznaczone do umieszczenia w książce, lecz stanowiące osobne dzieło.

Zazwyczaj exlibris składa się z:

- opracowanego typograficznie słowa EX LIBRIS (lub EXLIBRIS)
- identyfikacji właściciela (nazwisko, pseudonim, nazwa instytucji, dawniej – herb rodowy)
- elementu graficznego, który nawiązuje zazwyczaj do nazwiska lub pseudonimu (czasem żartobliwie – np. pan Malinowski może użyć stylizowanego krzaka malin), jego cech (np. ktoś, kto nosi charakterystyczne okulary lub fryzurę, może wykorzystać ten element) lub zainteresowań. Może także odnosić się do samej książki, księgozbioru lub być wyrazem ekspresji poglądów właściciela. Czasami element graficzny odnosił się do miejsca – druku książki, jej przechowywania lub miasta, z którego wywodził się właściciel.

Wielu artystów tworzyło exlibrisy tematyczne: szachowe, marynistyczne, miejskie a nawet erotyczne.

Sztuka exlibrisu jest bardzo stara. Najwcześniejsze znaki własności dokumentów znaleźć można już w starożytnym Egipcie (ok. 1400 p.n.e.)! W Europie, exlibris przeżywał swój burzliwy rozwój pod koniec średniowiecza – wraz z rozpowszechnianiem się techniki drzeworytniczej i druku. Trzeba pamiętać, że książki były wówczas ekstremalnie drogie – ich oznaczenie miało przede wszystkim wartość użytkową. Z biegiem czasu pojawiały się jednak tendencje do wzbogacania warsztatu twórczego, a exlibrisy stawały się miniaturowymi dziełami sztuki.

Powyżej: Jeden z najwcześniejszych ekslibrisów europejskich, podmalowywany, ok. 1470r.

Od XIX wieku intensywnie rozwija się naukowe i usystematyzowane podejście do exlibrisu. Pierwszy prawdziwy impuls ku temu dało studium *Ex Libris de Tableya* wydane w 1880 w Londynie przez oficynę Johna Pearsona. Praca ta, bardzo interesująca z wielu punktów widzenia, ustanowiła to, co obecnie przyjmuje się jako ogólną klasyfikację stylów brytyjskich ekslibrisów: wczesny styl herbowy (przed Restauracją Stuartów), styl jakobicki (obejmujący ciężki, dekoracyjny z czasów królowej Anny), styl Chippendale (styl rokokowy) i czasy późniejsze. Oczywiście od tego czasu literatura przedmiotu znacznie się rozrosła. Anglosaska tradycja systematycznego podejścia do katalogowania exlibrisów szybko znalazła uznanie na kontynencie i w Stanach Zjednoczonych.

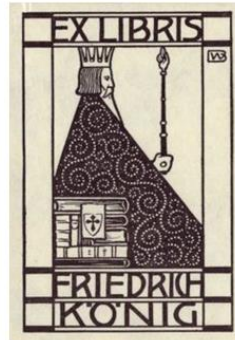
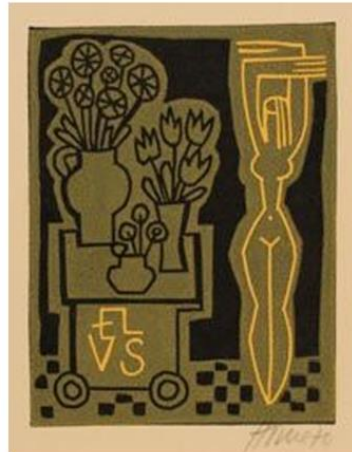
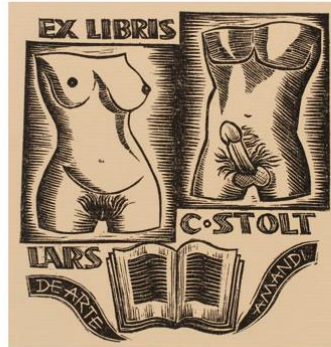
Pod koniec XIX wieku zaczęły powstawać stowarzyszenia kolekcjonerów (najpierw w Anglii w 1891 roku, potem w Niemczech i Francji, a później w Stanach Zjednoczonych). Wydawano periodyki oraz katalogi poświęcone exlibrisowi: *The Journal of the Ex-libris Society* (Londyn), *Archives de la Société française de collectionneurs d'ex-libris* (Paryż), *Ex-libris Zeitschrift* (Berlin) itp. W latach 1901–1903 British Museum opublikowało katalog 35 000 ekslibrisów zebranych przez Sir Augustusa Wollastona Franka (1826–97).

Niektórzy kolekcjonerzy próbowali zdobyć wszelkiego rodzaju exlibrisy (na przykład kolekcja Irene Dwen Andrews Pace, obecnie znajdująca się na Uniwersytecie Yale, licząca 250 000 pozycji). Inni woleli skoncentrować się na ekslibrisach w specjalnych dziedzinach - na przykład herbach, obrazach statków, tematach erotycznych, figurach szachowych, symbolach prawnych, instrumentach naukowych, lub wzorach projektowanych przez określonych twórców.

Na przełomie XIX i XX wieku sztuka exlibrisu rozwinęła się w osobną, pełnoprawną dziedzinę plastyczną. Ekslibris przestał być jedynie oznaczeniem właściciela (traktowanym użytkowo), a stał się unikalnym dziełem sztuki. W obszarze graficznym element heraldyczny i personalny stał się drugorzędny, a na plan pierwszy wysunął się pierwiastek alegoryczny lub symboliczny. Tworzeniem nowych projektów zajmowali się wybitni graficy i plastycy. Eksperymentowano z typografią, z nowymi technikami, ale odkrywano też ponownie stare rozwiązania. Wśród artystów początku XX wieku, którzy szczególnie zwracali uwagę na tworzenie ekslibrisów byli m.in.: C. Sherborn, G. Eve, Robert Anning Bell, JD Batten, Erat Harrison, J. Forbes Nixon, Charles Ricketts, John Vinycomb, John Leighton i Warrington Hogg.

W drugiej połowie XX wieku następuje szczyt zainteresowania exlibrisem – zarówno w obszarze plastycznym, jak i kolekcjonerskim. Pojawiają się licznie ekslibrisy numerowane, sygnowane – które nigdy nie są wklejane do książek, a stanowią unikalne dzieła sztuki. Organizowane są wystawy tematyczne i konkursy dla artystów realizujących się w dziedzinie „ekslibrisowniczey”.

Przykłady ekslibrisów:

Zadanie:

Zaprojektuj i wykonaj exlibris w formacie A5 (lub 10x15cm), w technice linorytu. Pamiętaj o „poetyce linorytu” – kontraście obszarów, znaczeniu linii i rytmu linii, stosowaniu grubego cięcia. Wykorzystaj kreatywnie wiedzę z typografii. Możesz użyć swojego nazwiska i imienia (można pracować w cyrylicy :D) lub pseudonimu.

Kryteria oceny: jakość techniczna, efektywność, kompozycja, poprawność wykonania.

Sposób oceny: na podstawie dokumentacji fotograficznej linorytu (z racji pandemii). Odbitkę wykonacie Państwo w przyszłym semestrze.